

Masarykova univerzita

Brno

Filozofická fakulta

ROLE RODIČŮ VE VZTAHU KE ŠKOLE

Seminární práce z předmětu Metody a techniky pedagogického výzkumu

Autor: Novotná Radana

Vyškov, 2004

Úvod

Pro svoji seminární práci jsem si vybrala kvantitativní výzkum na téma: Role rodičů ve vztahu ke škole. K provedení tohoto výzkumu bylo použito metody dotazníkového šetření. Tento výzkum je jedním z výstupů projektu „Postavení rodičů jako výchovných partnerů a sociálních partnerů školy“, který prováděli Milada Rabušicová, Vlastimil Čiháček, Kateřina Emmerová a Klára Šedová. Výsledky výzkumu byly zveřejněny v časopise Pedagogika č. 3 z roku 2003.

Téma výzkumu

Tématem tohoto výzkumu jsou role, které na sebe berou rodiče ve vztahu ke škole, na které studuje jejich dítě. Výzkumníky zajímalo, jak škola vnímá rodiče a jak svou roli chápou sami rodiče. V literatuře identifikovali tři základní přístupy k rodičům, a to pohled na rodiče jako zákazníky, jako partnery a jako občany. Předpokládali, že vedle těchto konceptů v praxi přetrvává názor, že rodiče jsou považováni za problém. Proto byli rodiče rozděleni do dalších tří skupin. První skupinou jsou rodiče nezávislí, kteří udržují se školou jen minimální kontakt a své rodičovské povinnosti si plní jen v míře, kterou si sami určí. Druhou skupinou jsou rodiče špatní, kteří zpravidla neprojevují zájem o vzdělání a výchovu svých dětí. A třetí skupinou jsou rodiče snaživí, kteří se školou komunikují, podporují školu a požadují přesné informace o pokroku svých dětí.

Metodologický postup

Z jednotlivých charakteristik rodičovských rolí byly odvozeny indikátory, které byly transformovány do dotazníkových položek. Tento dotazník byl rozdělen ředitelům škol a rodičům.

Odvozené indikátory

Rodiče jako problém – „nezávislí“ rodiče:

- nesnaží se udržovat kontakt se školou
- domnívají se, že zájmové kroužky jsou pro jejich dítě důležitější než domácí příprava do školy
- domnívají se, že rodina má na vzdělávací výsledky dítěte větší vliv než škola

Rodiče jako problém – „špatní“ rodiče:

- nezajímají se o školní výsledky svých dětí
- nezajímají se o to, jak se jejich dítě ve škole chová
- nereagují na výzvy školy, aby se s dětmi připravovali na vyučování

Rodiče jako problém – „snaživí“ rodiče:

- přehnaně dítěti pomáhají s plněním školních povinností (např. psaním domácích úkolů)
- chtějí s učiteli a vedením školy řešit každou maličkost
- přehnaně kritizují práci učitelů a vedení školy

Rodiče jako zákazníci (klienti):

- naši školu zvolili pro své dítě záměrně
- přejí si, aby vedení přijímalo co nejkvalifikovanější učitele
- trvají na tom, že škola je povinna podávat jim informace

Rodiče jako výchovní partneři:

- rádi si s učiteli vymění informace o tom, jaké dítě je, a názory na to, jak k němu přistupovat
- pomáhají dítěti, aby ve škole pracovalo co nejlépe (poradí mu, vytvoří mu dobré podmínky pro učení)
- jsou ochotni poskytnout pomoc třídě svého dítěte (např. zapojit se do pořádání třídních akcí, poskytnout finanční dar)

Rodiče jako sociální partneři:

- snaží se ovlivňovat rozhodování o důležitých věcech ve škole (např. slučování tříd, investice do vybavení)
- zapojují se do formálních rodičovských struktur na škole (např. rodičovské sdružení, rady školy)
- vystupují v zájmu školy všude tam, kde to škole může prospět (např. v místním zastupitelstvu, v místním tisku, v kruhu svých známých)

Rodiče jako občané:

- budou se zajímat o naši školu i po skončení docházky jejich dítěte
- přáli by si, aby škola sloužila i jiným účelům než je vzdělávání dětí (např. aby pořádala vzdělávací kurzy pro dospělé, poskytovala poradenskou činnost pro rodiče)
- zdůrazňují důležitost občanské výchovy ve škole.

Ke každé roli byly vytvořeny tři indikátory. Tím vzniklo celkem 21 indikátorů, které byly upraveny do 21 dotazníkových položek uvedených větou: „*Rodiče se ve vztahu ke škole chovají různým způsobem. Pokuste se odhadnout podíl rodičů na Vaší škole (na škole Vašeho dítěte), kteří by se dali charakterizovat například takto...*“. Úkolem respondentů bylo ke každému tvrzení odhadnout procentuální zastoupení rodičů, kterých se dané tvrzení týká, a to na škále: 0% - 10% - 25% - 50% - 75% - 90% - 100%.

Vnitřní validitu ukazuje tabulka č. 1 (příloha č. 1). Vyplývá z ní, že se podařilo k jednotlivým rolím vystihnout vnitřně konzistentní indikátory. Nejlépe je to vidět u indikátorů pro problematické („špatné“) rodiče (C7 – C9). Naopak nejnižší vnitřní validita je u indikátorů pro rodiče občany (C19 – C21).

Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek byl vytvořen náhodným výběrem z celkového počtu 10 924 škol, z toho mateřských bylo 6695, primárních 1697 a úplných základních škol 2532. Proto aby byl poznat rozdíl mezi školami ve větších městech a v malých obcích, byl dotazník rozeslán zvlášť do škol z měst s více než 20 000 obyvatel do škol z obcí s 500 – 5000 obyvatel.

Bylo rozesláno 1800 dotazníků do 900 škol¹. Ředitelé byli požádáni o vyplnění dotazníku a o předání dotazníku rodičům.

Sběr dat a návratnost

Dotazník byl distribuován v květnu 2002. Celková návratnost byla 30%, tj. 571 respondentů. Menší odlišnosti byly podle typu škola, velikosti sídla a podle toho, zda dotazník vyplňoval rodič nebo zástupce školy. Návratnost dokumentuje tabulka č. 2.

Tab. č. 2: Návratnost podle variant dotazníku

			počet	%
rodiče	1. st. ZŠ	venkov	44	27
		město	54	33
	2. st. ZŠ	venkov	41	25
		město	43	26
	MŠ	venkov	39	26
		město	51	34
ředitelé	1. st. ZŠ	venkov	48	28
		město	57	35
	2. st. ZŠ	venkov	54	34
		město	40	24
	MŠ	venkov	44	29
		město	56	37
CELKEM			571	30
JEN RODIČE			272	29
JEN ŘEDITELÉ			299	31

¹ Z toho: mateřské školy – město (150), mateřské školy – venkov (150), 1.st. ZŠ – město (150), 1.st. ZŠ – venkov (150), 2.st. ZŠ – město (150), 2.st. ZŠ – venkov (150).

Výsledky výzkumu a jejich interpretace

Celkové hodnoty rolových indexů

Mezi čtyřmi základními podobami rodičovských rolí převažuje zákaznický přístup. Celkově a bez rozlišení toho, zda o tom vypovídal zástupce škola nebo rodič, je to 82% odpovědí. Tzn., že většina respondentů volí školu záměrně, přeje si nejkvalitivnější učitele a požaduje poskytování informací. Jak reprezentanti škol tak rodiče kladou důraz na plnění svých povinností a informování o nich druhé tak, jak to vyplývá ze zákaznického principu.

Na druhém místě je partnerský přístup (38%), potom náhled na rodiče jako na problém (22%) a nejméně častý je pohled na rodiče jako na občany (18%).

Při detailnějším pohledu na kategorii rodič jako partner výchovný a sociální, převažuje první z nich. Průměrný podíl rodičů, kteří byli označeni jako výchovní partneři je 53%. Rodičů označených jako partneři sociální bylo jen 23%.

Ještě detailnější pohled na jednotlivé indikátory uvnitř kategorie rodič jako sociální partner ukázal jeho nejslabší místo. Je jím indikátor „snaží se ovlivňovat rozhodování o důležitých věcech ve škole“ (C16). Jeho průměrná hodnota byla 18%. Naopak druhé dva indikátory (C17 – zapojení do formálních rodičovských struktur a C18 – vystupování v zájmu školy) mají průměrnou hodnotu 25%.

Stejně byla analyzována skupina rodičů označovaných jako problém. Za „problematické“ rodiče nejsou označovani takoví, které lze charakterizovat jako „špatné“ (19%), ale takoví, kteří jsou charakterizováni jako „nezavislí“ (30%). Pro školu jsou tedy větším problémem rodiče, kteří podceňují význam vlivu školy a raději se o své dítě starají sami než rodiče, kteří se o školní výsledky a chování svého dítěte vůbec nezajímají. Skupina rodičů snaživých přispívá do indexu problematických rodičů nejméně, jen v 16%.

Rozdíly v hodnotách rodičovských rolí u zástupců škol a rodičů

Z tabulky č. 3 vyplývá, že nejsou žádné významné rozdíly mezi řediteli a rodiči ve vnímání rodičovských rolí. Rodiče se jen trochu častěji vidí jako výchovní partneři školy nebo jako občané. Vysvětlení je dvojí: buď tomu tak skutečně je nebo je příčina v metodologickém postupu. Rodiče totiž nebyli osloveni přímo, ale prostřednictvím ředitelů škol.

Tab. č. 3: **Rodičovské role očima zástupců škol a rodičů**

<i>Rodičovské role</i>	<i>Zástupci škol</i>		<i>Zástupci rodičů</i>	
	P	průměr (%)	P	průměr (%)
Zákazník	283	80	250	79
Problém (celkem)	283	22	250	22
Problém - nezávislý	283	30	250	29
Problém - špatný	282	20	248	18
Problém - snaživý	282	15	248	16
Partner (celkem)	282	37	249	39
Partner výchovný	282	51	249	54
Partner sociální	282	23	249	23
Občan	281	17	249	20

Rozdíly v hodnotách indexů rodičovských rolí podle typu škol

Tabulka č. 4 vypovídá o rozdílech podle typů škol. Rodiče jsou jako partneři nejvíce vnímáni v mateřské škole, o něco méně na prvním stupni ZŠ a nejméně na druhém stupni ZŠ. Čím je dítě starší, tím slabší je partnerství mezi rodinou a školou. Lze to vysvětlit stupňujícím se odstupem mezi učiteli a rodiči, který může být dán zvyšující se důležitostí klasifikace. Nebo můžeme uvažovat o tom, že učitelé vyšších stupňů jsou vnímáni více jako profesionální autority a rodiče se jim neodvažují zasahovat do jejich práce, nebo také o tom, že s věkem dítěte rodiče omezují dohled na jeho výchovu.

Tab. č. 4: **Rodičovské role podle typu školy**

<i>Rodičovské role</i>	<i>Mateřské školy</i>		<i>1. stupeň ZŠ</i>		<i>2. stupeň ZŠ</i>	
	P	průměr (%)	P	průměr (%)	P	průměr (%)
Zákazník	169	80	193	82	171	77
Problém (celkem)	169	27	193	18	171	22
Problém - nezávislý	169	42	193	22	171	27
Problém - špatný	168	22	191	15	171	22
Problém - snaživý	168	16	191	15	171	16
Partner (celkem)	169	41	191	39	171	33
Partner výchovný	169	57	191	54	171	47
Partner sociální	169	25	191	23	171	20
Občan	169	24	191	17	170	14

Podobný rozdíl se objevuje u přístupu občanského, který je opět nejsilnější v MŠ. Z toho vyplývá, že atmosféra v MŠ a částečně i na 1. stupni ZŠ je otevřenější a stimuluje občanské jednání.

„Problematický“ rodič je také nejvíce zastoupen v MŠ, a to hlavně v poloze rodiče nezávislého (42%). Poněkud v menší míře se objevuje také na 2. stupni ZŠ (27%). Na 1. stupni ZŠ je procento „problematických“ rodičů nejnižší.

Zákaznický princip je nejsilnější v prvních ročnících základní školy.

Rozdíly v hodnotách indexů rodičovských rolí podle velikosti sídla (obce)

Zákaznický princip je častěji upřednostňován u škol ve velkých městech (82%) než na venkově (77%). Do určité míry je tento rozdíl dán tím, že jedním z indikátorů zákaznického přístupu byl indikátor „rodiče naši školu zvolili záměrně“, ten je v prostředí venkovských škol poněkud omezen. Rozdíl ve prospěch města se projevil i u položky týkající se požadování informací ze strany školy. U jiných rodičovských rolí se pohledy nijak významně neliší. Snad jen v městských školách se na rodiče častěji nahlíží jako na problém, protože se chovají ke škole více nezávisle (31% : 28%).

Tab. č. 5: **Rodičovské role podle velikosti sídla, v němž se škola nachází**

Rodičovské role	Vesnice		Město	
	P	průměr (%)	P	průměr (%)
Zákazník	252	77	281	82
Problém (celkem)	252	21	281	22
Problém - nezávislý	252	28	281	31
Problém - špatný	250	20	280	19
Problém - snaživý	250	16	280	16
Partner (celkem)	250	37	281	38
Partner výchovný	250	52	281	53
Partner sociální	250	22	281	23
Občan	249	18	281	19

Rozdíly v hodnotách indexů rodičovských rolí v souvislosti se spokojeností se spoluprací mezi školou a rodinou

Je možné najít celou řadu okolností, které se do podoby rodičovské role promítají. Výzkumníci se z těch „subjektivních“ zaměřili na to, jak hodnotí zástupci školy i rodičů vzájemnou spolupráci. V dotazníku položili otázku, jak jsou rodiče a lidé ze školy spokojeni

se spoluprací mezi školou a rodinou. S touto deklarovanou mírou spokojenosti potom korelovali jednotlivé rodičovské role. Podle očekávání se ukázalo, že spokojenost se spoluprací statisticky významně koreluje s pojetím rodičů jako partnerů školy, a to jak výchovných (0,46), tak sociálních (0,30).

Rodičovské role podle faktorové analýzy

Při koncipování tohoto výzkumu bylo vycházeno z teoretických podkladů vypovídajících o různých rodičovských rolích ve vztahu ke škole. Indikátory byly vystavěny na charakteristikách čtyř nejčastěji zmiňovaných přístupů (problematického, zákaznického, partnerského a občanského). Empiricky získaná data byla s těmito teoretickými koncepty konfrontována prostřednictvím faktorové analýzy.

Tab. č. 6: Faktorová analýza rodičovských rolí

	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4
C1	0,124391	-0,077507	-0,119735	0,647829
C2	0,057669	0,272488	0,158565	0,539341
C3	0,028784	0,194016	0,380499	0,498402
C4	-0,075893	-0,640014	0,033696	0,195972
C5	0,170071	-0,515518	0,083674	0,228583
C6	0,072029	-0,484952	0,259197	0,25262
C7	-0,111889	-0,77072	0,165269	-0,027453
C8	-0,134793	-0,756076	0,086083	-0,220796
C9	-0,075049	-0,634943	0,182818	-0,247312
C10	0,053815	-0,241785	0,666783	0,051888
C11	0,191173	-0,153748	0,651237	0,16615
C12	-0,098971	-0,161905	0,709186	-0,186186
C13	0,301176	0,287351	-0,022531	0,473825
C14	0,386988	0,453331	0,033977	0,391537
C15	0,585419	0,075453	-0,064687	0,354686
C16	0,60499	0,112155	0,289027	0,071215
C17	0,595582	0,07637	0,059562	0,064566
C18	0,76798	0,100494	0,012371	0,086108
C19	0,679034	0,150287	-0,00741	-0,036838
C20	0,490415	0,010098	0,072711	-0,003367
C21	0,513501	-0,177301	-139307	0,395053

Legenda: C1 – C3: rodič jako zákazník, C4 – C6: nezávislý rodič jako problém, C7 – C9: „špatný“ rodič jako problém, C10 – C12: snaživý rodič jako problém, C13 – C15: rodič jako výchovný partner, C16 – C18: rodič jako sociální partner, C 19 – C21: rodič jako občan.

Procedurou faktorové analýzy se dospělo ke čtyřem faktorům, které odrážejí realitu českých škol.

Faktor 1 je tvořen dvěma indexy, a to indexy pro rodiče jako sociální partnery (C16 – C 18) a pro rodiče jako občany (C19 – C21). Částečně se k nim řadí položka C15 (rodiče jsou ochotni poskytnout pomoc třídě svého dítěte). Všechny mají společného jmenovatele v sociálním zájmu o školu, případně o školní třídu. Pro tento faktor bylo navrženo označení **rodiče jako sociální partneři**.

Faktor 2 opět tvořen dvěma indexy. Indexem pro rodiče viděné jako problematické, „špatné“ (C4 –C6) a „nezávislé“ (C7 –C9). Z indexu pro rodiče jako výchovné partnery se sem dostala položka C14 (rodiče pomáhají dítěti, aby ve škole pracovalo co nejlépe), ale s obráceným znaménkem. Tento faktor byl označen **rodiče nekomunikující**.

Faktor 3 tvoří jen jeden index, a to index pro rodiče problematické, příliš „snaživé“ (C10 – C12). Tito rodiče jsou v komunikaci se školou poněkud obtížní, dožadují se řešení každé maličkosti, jsou přehnaně kritičtí. V žádném případě o nich nelze hovořit jako o rodičích, kteří nemají o své dítě a o školu zájem. Právě naopak. Obvykle ale nevolí pozitivní formu komunikace. Faktor byl nazván **rodiče (přehnaně) aktivní**.

Faktor 4 je tvořen především indexem pro rodiče zákazníky (C1 – C3) a projevuje se v něm také položka C13 z indexu pro rodiče jako výchovné partnery (rodiče si rádi s učiteli vymění informace o tom, jaké dítě je). To dokazuje, že koncept klientství a výchovného partnerství se k sobě přibližují. Faktor byl označen **rodiče jako výchovní klienti**.

Shrnutí výsledků

Českým rodičům je nejčastěji připisována role zákaznická. Se značným odstupem následuje role partnera, problému a nejméně často občana. Mezi tím, jak rodiče vnímají zástupci škol, a jak se vidí rodiče samotní, není téměř žádný rozdíl.

Podle rodičovských rolí identifikovaných na základě faktorové analýzy je nejčastější faktor 4 (rodiče jako výchovní klienti – 75%), následuje faktor 2 (rodiče nekomunikující – 29%), faktor 1 (rodiče jako sociální partneři – 23%) a na posledním místě faktor 3 (přehnaně aktivní rodiče – 16%).

Zřetelné rozdíly v pojetí rolí jsou v souvislosti s typem školy. Čím vyšší stupeň, tím více ubývá partnerského a občanského přístupu. Nejméně často jsou rodiče hodnoceni jako problematičtí na 1. stupni základní školy.

Velikost obce má vliv pouze na zákaznickou roli. Tento přístup se prosazuje více ve městech, kde rodiče mohou volit školu.

Faktorová analýza ukázala, že pro českou realitu teoretické koncepty neplatí přesně. Nejvíce je to vidět u pohledu na rodiče jako na „problém“, který se rozpadá do dvou nezávislých faktorů. Jeden tvoří rodič „špatný“ a „nezávislý“, druhý potom rodič „snaživý“. Tato dvě nově identifikované role byly označeny jako „rodiče nekomunikující“ a „rodiče (přehnaně) aktivní“. První faktor byl označen „rodiče jako sociální partneři“. Je velmi jasně vymezen, ale ve skutečnosti pod něj spadá jen malé procento rodičů. Z hlediska počtu případů je nejvýznamnější faktor čtvrtý: „rodiče jako výchovní klienti“.

Diskuse

S výsledky a interpretacemi výzkumníků mohu souhlasit. Myslím si, že odpovídají skutečnosti a odrážejí realitu prostředí českých škol. Možná bych volila jiný způsob oslovení rodičů. Nevyužila bych ředitele škol jako prostředníky, ale oslovila bych rodiče přímo. Myslím si, že mohlo dojít ke zkreslení získaných informací. Což také sami výzkumníci připouští. Myslím si také, že nebylo úplně nejvhodnější rozdělení rodičů na zákazníky, partnery a občany, které vycházelo ze zahraniční literatury, protože nepopisuje přesně české prostředí. To se potom také ukázalo ve faktorové analýze a byly vytvořeny čtyři nové faktory, které více odpovídají českému prostředí.

Příloha č. 1

Tabulka č. 1: Korelační matice indikátorů rodičovských rolí

	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9	C10	C11	C12	C13	C14	C15	C16	C17	C18	C19	C20	C20
C1	1																				
C2	0,27	1																			
C3	0,18	0,28	1																		
C4	0,07	-0,1	-0	1																	
C5	0,12	-0	-0	0,27	1																
C6	0,04	-0	0,07	0,29	0,25	1															
C7	-0	-0,2	-0	0,43	0,22	0,3	1														
C8	-0,1	-0,2	-0,1	0,3	0,23	0,24	0,65	1													
C9	-0,1	-0,2	-0,1	0,25	0,18	0,17	0,51	0,64	1												
C10	0,02	0	0,09	0,14	0,23	0,27	0,25	0,16	0,22	1											
C11	0,09	0,05	0,15	0,2	0,2	0,28	0,15	0,04	0,05	0,39	1										
C12	-0,1	-0	0,07	0,12	0,12	0,14	0,24	0,23	0,24	0,32	0,31	1									
C13	0,16	0,23	0,22	-0,1	0,02	-0	-0,2	-0,3	-0,2	-0	0,05	-0,2	1								
C14	0,16	0,26	0,25	-0,3	-0,1	-0,1	-0,3	-0,4	-0,3	-0,1	0,07	-0,2	0,48	1							
C15	0,22	0,17	0,13	-0,1	0,11	0,07	-0,1	-0,2	-0,2	0,01	0,12	-0,1	0,32	0,41	1						
C16	0,13	0,16	0,22	-0,1	0,09	0,1	-0,1	-0,1	-0	0,12	0,2	0,03	0,24	0,29	0,35	1					
C17	0,12	0,15	0,15	0,01	0,03	0,03	-0,1	-0,2	-0,2	0,07	0,06	-0	0,19	0,22	0,31	0,33	1				
C18	0,22	0,19	0,13	-0,1	0,03	0	-0,1	-0,2	-0,1	0,02	0,15	-0,1	0,26	0,35	0,36	0,37	0,45	1			
C19	0,16	0,17	0,03	-0,1	0,06	-0	-0,2	-0,2	-0,2	0,03	0,13	-0,1	0,19	0,23	0,28	0,32	0,3	0,5	1		
C20	0,01	0,1	0,16	-0	0,07	0,01	-0,1	-0,1	-0	-0	0,12	0,02	0,13	0,17	0,21	0,23	0,13	0,28	0,19	1	
C21	0,23	0,09	0,13	0,04	0,18	0,18	0	-0,1	-0,1	0,04	0,13	-0,1	0,23	0,27	0,41	0,19	0,19	0,33	0,22	0,29	1

Legenda: C1 - C3: rodič jako zákazník, C4 - C6: nezávislý rodič jako problém, C7 - C9: "špatný" rodič jako problém, C10 - C12: snaživý rodič jako problém,

C13 - C15: rodič jako výchovný partner, C16 - C18: rodič jako sociální partner, C19 - C21: rodič jako občan.

Poznámka: N = 458. Vyznačené korelace jsou signifikantní na 0,05 hladině významnosti.